

Kun politiikan kysyntä ja tarjonta eivät kohta

PERTTI SUHONEN

Suomen poliittinen järjestelmä näyttää toimivan. Se säättää lakeja Euroopan unionin ja kansainvälisen talouden asettamissa rajoissa. Valtion budjetti valmistuu ajallaan. Vaaleissa kansa pääsee arvioimaan puolueiden, eduskunnan ja hallituksen suorituksia.

Silti yleisesti ajatellaan, että edustuksellinen demokratia on kriisissä. Olen samaa mieltä. Kuvaan tässä kirjoituksessa joitakin tuon kriisin piirteitä, sen syitä ja eräitä ratkaisumahdollisuuksia.

En yhdy niihin politiikan tutkijoihin, jotka julistavat edustuksellisen demokratian puolueineen ja parlamentteineen joutavan vanhentuneina romkoppaan. En ymmärrä, miten heidän ihannoimansa uusi julkiseen järkeilyyn, verkkokeskusteluihin ja kansalaisten laajaan osallistumiseen perustuva demokratia voisi hoitaa kaiken sen kollektiivisen päätöksenteon, jota ristiriitaisten intressien ja arvojen yhteiskunnassa tarvitaan. Tuolaisten deliberatiivisten järjestelmien kehittyminen toki vahvistaisi edustuksellistakin demokratiaa.

Edustuksellisen politiikan ongelmat näkyvät selvimmin kansalaisten vaaliosallistumisen pitkään jatkuneena vähenemisenä. Jo nyt alhaiset äänestysprosentit horjuttavat eduskunnan edustavuutta ja kollektiivisen päätöksenteon legitimitettä.

Kriisiä ja legitimitettiin murenemista jouduttaa se, että vaaleihin osallistuminen vaihtelee jyrkästi kansalaisryhmien välillä. Aktiivisimmin äänestämässä käyvät parhaiten koulutetut ja toimeentulevat keski-ikäiset ja sitä vanhemmat. Passiivisimpia ovat vastaavasti ne, joilla on muutenkin vähiten yhteiskunnallista valtaa: nuoret, vähän koulutetut, työttömyyttä kokeneet, syrjäytyneet ja sosiaalisista suhteista irtautuneet. (Martikainen & Wass 2002; Grönlund & al. 2005.)

Vaaliosallistumisen vähenemisen taustatekijöistä ainakin kolme on ilmeistä. Ensinnäkin kansallisen edustuksellisen politiikan vaikuttavuus ja varsinkin usko siihen ovat vähentyneet. Asioista päätetään jossakin muualla kuin eduskunnassa, joten äänestäminen ei johda mihinkään. Toiseksi yhteiskunnan individualisoituminen ja rationaalisoituminen ovat johtaneet siihen, että yhä useampi toteaa yhden äänen merkityksettömyyden. Yhteisöllisten velvoitteiden puuttuessa on entistä helpompi jättää äänestämättä. (Herne & Setälä 2000; Suhonen 1991; Hirschman 1982, 77.)

Kolmas perustekijä on se, että entistä useammat kansalaiset eivät löydä vaaleissa itselleen sopivia vaihtoehtoja. Tavaramarkkinoilta lainattua metaforaa käyttäen voidaan sanoa, että kysyntä ja tarjonta kohtaavat aikaisempaa huonommin. Tämä kohtaamattomuus puolestaan johtuu molemmista osapuolista. Tarjonta on yhdenmukaisempaa, kun puolueet eivät riittävästi erotu toisistaan. Samaan aikaan kysyntä on entistä eriytyneempää. Keskityn tämän kolmannen näkökulman tarkasteluun.

Onhan poliittisen kentän reunoilla tilaa

Yhteiskuntapolitiikan numerossa 4/2005 Elina Kestilä tarkastelee empiirisesti poliittisen tarjonnan ja kysynnän suhteita artikkelissaan ”Onko Suomen puoluekentässä tilaa radikaalioikeistolle?”.

Hänen teoreettisena lähtökohtanaan on jako yhtäältä tarjontaa ja toisaalta kysyntää koskeviin lähestymistapoihin. Kysyntäteoriat koskevat lähinnä kansalaisten asenteita ja arvostuksia sellaisten yhteiskunnallisten ongelmien ja ristiriitojen suhteen, joihin he voisivat etsiä ratkaisuja vaaleis-

sa. Tarjonnan näkökulmasta teoriat ja tutkimukset tarkastelevat esimerkiksi puolueita, niiden ohjelmia ja johtajia tai yleisemmin tarjolla olevien poliittisten vaihtoehtojen kenttää.

Lähestymistapojen kahtiajako on käyttökelpoinen. Niiden välinen rajanveto herättää kuitenkin kysymyksiä. Vähän yllättäen Kestilä – kansainvälisiin lähteisiinsä nojaten – sijoittaa tarjonnan puolelle myös ”lyhytaikaisempia sosioekonomisia kontekstitekijöitä”, kuten työttömyyden asteen ja maahanmuuttovirran vaihtelut.

Tuntuisi luontevammalta sijoittaa tällaiset lyhyehköillä aikavälillä kansalaisten intresseihin ja arvoihin – siis poliittisten vaihtoehtojen kysyntään – suoranaisesti vaikuttavat tekijät kysyntäteorioiden puolelle. Näin kysyntäteoriat koskisivat sekä kysynnän rakennetta että sen selittymistä. Vastaavasti tarjontateorioiden ja -tutkimuksen alueelle kuuluisivat sellaiset yhteiskunnan rakenteiden pysyvämmät ja hitaammin muuttuvat piirteet, jotka ajan myötä muokkaavat puolueita ja koko puoluejärjestelmää.

Kysyntää ja tarjontaa selittävät tekijät muodostavat oikeastaan jatkumon. Sen keskivaiheilla on yhteiskunnallisia muutoksia, jotka samanaikaisesti luovat sekä uudenlaista kysyntää että siihen vastaavaa tarjontaa. Esimerkiksi tästä sopisi Toni Halmeen nousu äänivyöryllä perussuomalaisten kansanedustajaksi vuoden 2003 vaaleissa. Tämä tapaus kertoo osaltaan myös siitä, että kysyntä ja tarjonta joissakin tilanteissa muokkaavat vuorovaikutteisesti toisiaan. Kysyntä luo tarjontaa ja tarjonta kysyntää.

Kestilän tulosten perusteella radikaalioikeistopuolueiden kysyntä näyttää vähäiseltä, eikä tarjontakaan ole ollut kovin houkuttelevaa. Tulkinna kysynnän niukkuudesta johtuu osittain Kestilän käyttämisestä muuttujista ja analyysimenetelmistä. European Values Surveyn aineistoa hyväksi käyttäen hän rakentaa kaksiulotteisen poliittisen avaruuden. Pääkomponenttianalyysin osoittamat ulottuvuudet hän nimeää sosiokulttuuriseksi ja sosioekonomiseksi. Edellisen ulottuvuuden navat ovat libertaarinen ja autoritaarinen, jälkimmäisen vasemmisto ja oikeisto.

Tällaisten ulottuvuuksien muodostuminen ei ollut sattuma eikä yllätys. Ne rakennettiin tietoisesti valitsemalla analyysiin tulevat muuttujat huolellisesti. Sosiokulttuurisen ulottuvuuden määräsivät lähinnä suhtautumiset avioeroon, aborttiin, homoseksuaalisuuteen ja eutanasiaan. Sosioekonomisen ulottuvuuden rakensi pääasias-

sa viisi muuttujaa, joissa kaikissa asetettiin vastakain yksilön ja valtion vastuu yhteiskuntapolitiikassa. Tämän ulottuvuuden nimeäminen sosioekonomiseksi vaikuttaa hieman kaukaa haetulta, kun muuttujien sisältö ei näytä liittyvän vastaajien yhteiskunnalliseen asemaan.

Kestilän johtopäätösten mukaan sekä kysyntä että tarjontatekijät ovat rajoittaneet radikaalioikeiston liikkeiden nousua Suomessa. Perustelut kuulostavat pääosin uskottavilta. Keskeisestä argumentista olen kuitenkin eri mieltä. Se mukaan kysyntää ei juuri ole, kun äänestäjät ovat levittäytyneet laajalle ja täyttävät kaksiulotteisen kilpailutilan melko aukottomasti.

Mutta kun puolueiden ohjelmalliset tavoitteet ja puolue-eliitit sijoittuvat niiden äänestäjien enemmistön kanssa suhteellisen lähelle nelikentän keskustaa, voidaan perustellusti väittää lähempänä nurkkia sijaitsevien kansalaisten merkittävän potentiaalista kysyntää radikaaleille vaihtoehtoilta.

Jos analyysiin olisi kelpuutettu laajempi ja moniaineksisempi joukko muuttujia, näyttäisi poliittisen kentän rakenne moniulotteisemmalta. Myös perusulottuvuudet saattaisivat olla toisenäköisiä, jos niitä ei olisi pakotettu tiukasti ennalta määrättyyn kaavaan.

Sisäisesti hajanaiset puolueet

Perinteisen poliittisen osallistumisen vähenemistä ja siihen vaikuttavia tekijöitä kuvataan monipuolisesti alkusyksystä ilmestyneessä Heikki Paloheimon toimittamassa kirjassa ”Vaalit ja demokratia Suomessa”. Heikki Paloheimon, Esa Reunasen ja Pertti Suhosen artikkelissa ”Edustuksellisuuden toteutuminen” nostetaan esiin eräitä kriisiä kuvaavia ja selittäviä tekijöitä. Paloheimon tarkastelee erityisesti kansanedustajien, ehdokkaiden ja äänestäjien puoluekohtaisia eroja keskeisten yhteiskuntapolitiittisten mielipiteiden suhteen. Hän kiinnittää huomiota myös puolueiden sisäiseen hajanaisuuteen, jonka Kestiläkin toteaa YP:n artikkelissaan.

Reunasen kanssa kirjoittamassamme osuudessa paneudumme tähän hajanaisuuteen eduskuntaryhmien tasolla. Selvitämme Suomen poliittisen kentän jakolinjoja sellaisina kuin ne ilmenevät vuonna 2003 valitussa eduskunnassa. Lähtökohtana oli edustuksellisen politiikan tarjontapuolen perusrakenne eli puoluejärjestelmä: mil-

laisia puolueita on olemassa ja millaisia poliittisia vaihtoehtoja ne tarjoavat äänestäjille.

Suomen puoluejärjestelmä on suurelta osin peräisin lähes sadan vuoden takaa ensimmäisen yksikamarisen eduskunnan ajoilta. Vuonna 2003 valittu eduskunta koostuu 89-prosenttisesti jo vuoden 1922 eduskunnassa istuneista puolueista tai niiden seuraajista. Tärkeimpiä eroja eduskunnan kokoonpanossa näiden kahden ajankohdan välillä ovat Nuorsuomalaisen puolueen jälkeläisten katoaminen eduskunnan puoluekartalta sekä kristillisten ja vihreiden tulo täydentämään ideologista kenttää. (Nousiainen 1998, 168.)

Näiden kahden puolueen menestys on se näkyvä jäävuoren huippu, joka kertoo uusien ja vanhojen arvojen nousemisesta poliittisten ristiriitojen peruselementiksi intressivastakohtaisuuksien rinnalle ja ohikin. Pinnan alle ja usein huomamatta jää se, että arvoriistiriidat murentavat kaikkien perinteisten puolueiden sisäistä aatteellista yhtenäisyyttä. (Suhonen 1986; Suhonen 1988, 143–182.)

Kerta toisensa jälkeen keskeiset yhteiskunnalliset kysymykset jakavat niin puolueiden äänestäjiä kuin eduskuntaryhmiäkin. Viime vuosikymmeninä tällaisia asioita ovat olleet muiden muassa ympäristö- ja energiapolitiikka, Euroopan unionin jäsenyys, kehitysyhteistyön resurssit, ulkomaalaispolitiikka, ruotsinkielisen opetuksen asema, alkoholipolitiikka, seksuaalipolitiikan kysymykset, globalisaatio, NATO-jäsenyys ja hyvinvointivaltion kehittäminen, verotus, kunnallinen itsehallinto jne. Yhä useammin hankalia asioita käsiteltäessä eduskuntaryhmät antavat jäsenilleen vapaat kädet äänestää omantuntonsa ja harkintansa mukaan.

Voidaan perustellusti väittää, että puoluejärjestelmä ei edusta nyky-yhteiskunnan ideologista kirjoa äänestäjien kysyntää vastaavalla tavalla. Tarjonnan ja kysynnän kohtaavuutta toki parantaa henkilökeskeinen vaalijärjestelmä, jossa ehdokkaat tuovat moninaisuutta puolueiden sisäiseen tarjontaan.

Selvitimme nykyistä tilannetta analysoimalla kansanedustajien vastauksia vuoden 2003 eduskuntavaalien Yleisradion vaalikonekyselyyn. Ideana oli ryhmitellä kansanedustajat yhteiskunnallisten mielipiteidensä perusteella uudelleen siten, että kuhunkin ryhmään tulevat ovat aatteellisten profiilinsa suhteen mahdollisimman lähellä toisiaan ja mahdollisimman etäällä muista ryhmistä. Peruskysymyksiä oli kolme. Ensin kuvasim-

me niitä yhteiskunnallisten mielipiteiden ulottuvuuksia, jotka erottelevat ja yhdistelevät kansanedustajia uusiksi ryhmittymiksi. Kutsuimme näitä ryhmittymiä ”uuspuolueiksi” ja annoimme niille nimet, jotka luonnehtivat niiden ideologista profiilia. Toiseksi selvitimme, keistä uuspuolueet koostuvat. Kolmanneksi katsoimme, miten nykyisten puolueiden eduskuntaryhmät vastaavat muodostamiemme uuspuolueita.

Kansanedustajien ryhmittely toteutettiin Q-tekniikaksi nimetyn käännetyin faktoriantalyysin avulla. Siinä lasketaan aluksi korrelaatiot havaintoyksiköiden eli tässä tapauksessa kansanedustajien välille. Mitä korkeampi korrelaatio kahden kansanedustajan välillä on, sitä yhdenmukaisempia ovat heidän asenneprofiilinsa. Faktoriantalyysi ryhmittelee nyt kansanedustajia mielipiteiltään mahdollisimman yhdenmukaisiin ryhmiin. (Vahervuo & Ahmavaara 1958, 170–175; Eskola 1966, 93–96; Aalto 2003.) Faktoriantalyysin vaihtoehtoisista malleista sovelsimme pääkomponenttianalyysiä, joka on aineiston taustaoletuksiltaan joustavampi kuin varsinainen faktoriantalyysi (Metsämuuronen 2001, 17–18).

Nimesimme ensimmäisen pääkomponentin ”Valtiointerventionistiseksi tasa-arvopuolueeksi” (VTP), koska sen perusideologia näyttäisi perustuvan ajatukseen, että valtion tulee puuttua yhteiskunnallisiin ongelmiin ja epätasa-arvoon taloudellisin ja lainsäädännöllisin keinoin. Erityisesti tätä korostetaan sukupuolten tasa-arvoon liittyvissä kysymyksissä. Myös ammattiliittojen voimaa arvostetaan, kun taas markkinaohjauksen ja valistuksen myönteisiin vaikutuksiin ei uskota. Esimerkiksi terveydenhuolto taattaisiin valtion rahoitusosuutta lisäämällä, ei palveluja yksityistämällä.

VTP:n perusideologia muistuttaa perinteistä vasemmistolaisuutta. Siihen nähden eduskuntaryhmän kokoonpano ei ole kovin yllättävä. Ryhmään kuuluu 60 edustajaa, joista puolet on sosialidemokraatteja ja loput vasemmistoliittolaisia, vihreitä ja keskustalaisia. Tämän uuspuolueen aatemaailma näyttää vetoavan erityisesti naisiin. Lähinnä ideologista ydintä olevassa kolmanneksessa naisten osuus on 65 prosenttia eli kaksinkertainen verrattuna naisten osuuteen koko aineistossa.

Toisen uuspuolueen nimeksi sopii ”Perustuvan ja perusarvojen puolue” (PPP). Puolueen ideologia näyttää nojaavan käsitykseen, että kaikille on taattava samanlainen perusturva, jolla itse

kunkin on tultava toimeen. Sen sijaan palveluihin ja harkinnanvaraisiin etuisuuksiin ei tule sijoittaa nykyistä enempää julkista rahaa. Puolueen perusarvoihin näyttäisivät kuuluvan edelleen työn teon ja yrittämisen arvostus, kotien antama moraalikasvatus ja alueellinen tasa-arvo. Puolueen perusarvojen perinnäisyyteen viittaa kielteinen asennoituminen samaa sukupuolta olevien pariin adoptio-oikeuteen. Tähän voi liittyä ajatus ihanteellisesta perheestä, jossa niin isällä, äidillä kuin lapsillakin on totuttu roolinsa.

Perusturvan ja perusarvojen puolueen ideologiaan voi nähdä heijastelevan ihannetta itsenäisestä talonpojasta tai porvarista, joka ei turvaa joukkovoimaan tai julkisiin palveluihin vaan sopii urakoistaan ja työehdoistaan itsenäisesti kulloisenkin tilanteen vaatimalla tavalla. Ideologiaan liittyy myös isänmaa, jota puolustetaan itsenäisesti ja joka halutaan pitää kauttaaltaan asuttuna, vaikka se merkitsisi suuriakin taloudellisia uhrauksia.

PPP:n aatteellisen rakenteen huomioon ottaen ei ole yllätys, että 60 edustajan ryhmästä valtaosa on keskustalaisia. Heidän lisäksi ryhmään sijoittuu kymmenen kokoomuslaista ja muutama kansanedustaja kaikista muista puolueista paitsi Vasemmistoliitosta. PPP on vahvasti miesten puolue. Koko ryhmästä naisten osuus on vain neljännes.

”Valistuksellisen sivistyspuolueen” (VSP) reseptinä yhteiskunnallisiin ongelmiin ovat valistus ja koulutus. Tätä uuspuoluetta parhaiten luonnehtivien vaalikonevastausten perusteella vaikuttaa siltä, että se vierastaa valtion puuttumista asioihin. Ongelmien syynä pidetään tietämättömiä yksilöitä, ei niinkään yhteiskunnallisia rakenteita. Puolueessa uskotaan, että ihmiset alkavat toimia järkevästi, kunhan heillä vain on riittävästi tietoa toimintansa perustaksi. Koulutuksen kehittämisessä valtiovallallakin on toki oma roolinsa.

Koulutusta kohtaan tunnetun luottamuksen lisäksi VSP:ssä ajatellaan, että sosiaaliuudet ja verohelpotukset olisi kohdistettava eniten tarvitseville. Niitä ei tulisi käyttää yhteiskunnan rakenteelliseen ohjaamiseen. Näin esimerkiksi veronalennukset olisi suunnattava pienituloisille lapsiperheille ja eläkeläisille sen sijaan, että yritettäisiin luoda työpaikkoja vaikkapa matalapalkkaisten alojen työnantajamaksuja alentamalla.

Valistuksellisen sivistyspuolueen 38 edustajan ryhmässä vanhat eduskuntapuolueet ovat edustettuina kaikkein tasaisimmin. Ryhmään sijoittuu silmiinpistävän monta puolueissaan keskei-

sessä asemassa olevaa poliitikkoa, kuten SDP:n puheenjohtaja Eero Heinäluoma, kristillisdemokraattien puheenjohtaja Päivi Räsänen, perussuomalaisten puheenjohtaja Timo Soini, kokoomuksen varapuheenjohtaja Paula Risikko, keskustan varapuheenjohtaja Mari Kiviniemi, Vasemmistoliiton entinen varapuheenjohtaja Kari Uotila ja keskustan puoluesihteerit Eero Lankia.

Nimesimme viimeisen uuspuolueen ”Dynaamisiksi markkinapuolueeksi” (DMP), koska sen perusideologiassa korostuu usko markkinamekanismin suotuisaan toimintaan ja valtion interventioiden haitallisiin vaikutuksiin. Puolueen tasa-arvokäsitys nojaa ajatukseen, että sääntöjen on oltava samat sekä hyvä- että huono-osaisille. Sikäli kun yhteiskunta rahoittaa palveluja, sen on tarjottava niitä samoin ehdoin kaikille.

Ryhmäkohtaisten sosiaaliuuteksien vähentämisen ajatellaan kannustavan kansalaisia aktiivisuuteen ja lisäävän talouden dynaamisuutta. Omalla tavallaan talouden toimintakykyä vahvistavat myös työehtojen paikallinen sopiminen sekä työvoimapulan torjuminen ulkomaista työvoimaa hankkimalla. Puolueen ideologiseen peruslinjaan sopii hyvin sekkin, että perusterveydenhuollon turvaamiseksi tarjotaan toiminnan tehostamista.

Myös Dynaaminen markkinapuolue näkee yhteiskunnalliset ongelmat ensisijaisesti yksilöiden ongelmina. Tässä se muistuttaa Valistuksellista sivistyspuoluetta. Esimerkiksi nuorisorikollisuuden tärkeimpänä syynä pidetään nuorisotyöttömyyden sijaan vanhempien piittaamattomuutta. Vastaavasti naisten ja miesten samapalkkaisuuteen päästään pikemminkin valistuksella ja informaatiolla kuin lakeja säätämällä.

DMP:n linja vaikuttaa melko tyylipuhtaan markkinaliberalistiselta. Siksi ei olekaan yllätys, että puolueen 33 kansanedustajan ryhmä koostuu pääasiassa kokoomuksen ja RKP:n edustajista.

Yleisradion vaalikoneelle annettujen vastausten perusteella näyttää siltä, että vuonna 2003 valittu eduskunta koostuu ideologisesti varsin hajanaisista eduskuntaryhmistä. Vanhojen puolueiden eduskuntaryhmät eivät sijoitu yhtenäisinä uuspuolueisiin, vaan hajaantuvat eri ryhmiin. Kolmannes kansanedustajista sijoittuu mielipiteidensä perusteella eri uuspuolueeseen kuin heidän eduskuntaryhmänsä enemmistö.

Tilastollisesti työstämämme uuspuolueet ovat monessa suhteessa aatteellisesti homogeenisempia kuin vanhojen puolueiden eduskuntaryhmät.

Uuspuolueidenkaan aatteellinen yhtenäisyys ei ole kovin hyvä. Useiden kansanedustajien mielipiteissä on yhtymäkohtia lähimmän uuspuolueen ohella myös johonkin muuhun. Uuspuolueidenkin sisällä on ryhmittymiä, jotka ajattelevat enemmistöstä poikkeavasti.

Uuspuolueueryhmittelyä arvioitaessa on lisäksi syytä pitää mielessä aineistona käytetyn vaalikoneen kysymysten vaikutus analyysin tuloksiin. Useissa kysymyksissä toistuvat aihepiirit ovat saattaneet dominoida laskettaessa kansanedustajien välisiä etäisyyksiä. Vastaavasti eräiden nyky-politiikassa merkittävien aihepiirien, esimerkiksi ympäristö- ja energiapolitiikan, puuttuminen Ylen vaalikoneesta on epäilemättä vaikuttanut uuspuolueiden rakentumiseen ja kansanedustajien sijoittumiseen niihin.

Lisää suhteellisuutta eduskuntavaaleihin

Sytä edustuksellisen demokratian kriisiin on nähty suomalaisessa vaalijärjestelmässä. Puolueisiin kyllästynyttä ääriäitaa edustaa ehdotus siirtymisestä henkilökeskeiseen enemmistövaaliin. Siinä eduskuntaan valittaisiin yksinkertaisesti vaalipiirissä eniten ääniä saaneet ehdokkaat. Näin äänestäjät tietäisivät, mitä tavoitteita he ovat äänellään tukemassa, mutta eduskunnan edustuksellisuus erilaisten aatteellisten suuntausten suhteen saattaisi muodostua melko mielivaltaisesti.

Päinvastainen ajatus lähtee siitä, että nykyinen vahvasti henkilökeskeinen vaalijärjestelmä hämmentää äänestäjien kuvaa puolueiden välisistä aatteellisista eroista. Vaaleihin osallistuminen vähenee, kun kansalaiset eivät tiedä, millaisten yhteiskunnallisten tavoitteiden taakse heidän äänensä lopulta päätyy. (Karvonen & Paloheimo 2005.) Ratkaisuksi tähän pulmaan on varsinkin sosialidemokraattien piirissä esitetty niin sanottua listavaalia perinteiseen skandinaaviseen tapaan. Siinä kukin puolue asettaisi vaalipiiriin ehdokkaansa järjestykseen listalle, jonka kärjestä kansanedustajat sitten valittaisiin puolueen saaman ääniosuuden mukaisesti.

Tällainen järjestelmä ehkä lisäisi äänestysintoa yhtäällä, mutta vähentäisi sitä toisaalla. Entistä useammat puolueisiin kyllästyneet jäisivät vaalipäivänä kotiin, kun eivät pääsisi enää vaikuttamaan kansanedustajan valintaan. Listavaali pikemminkin kaventaisi kuin laventaisi poliittista tarjontaa.

Vaalijärjestelmää kehittämällä on kuitenkin löydettävissä keinoja, joilla poliittista tarjontaa voidaan monipuolistaa ja saada lähemmäksi kysynnän kirjoja. Jähmeisiin puolueisiin saataisiin sävyjä, jos niiden sisäiset intressi-, arvo- ja aateriymät tunnustettaisiin ja nostettaisiin näkyviin sen sijaan, että puolueet valmistautuvat vaaleihin näennäisen yksituumaisina toinen toistaan muistuttavien ohjelmin. Tähän samaan ideaan viittaa Matti Virtanen Yhteiskuntapolitiikan pääkirjoituksessaan ”Erimielisyys on voimaa?” (4/05).

Nykyinen vaalijärjestelmä antaa toki puolueiden oppositioehdokkaallekin mahdollisuuden. Juuri heidän kohdallaan käy kuitenkin usein niin, että vaihtoehtoiselle suuntaukselle annettu ääni tukeekin puolueen peruslinjaa tai nuorelle annettu ääni kokeneempia ja nimekkämpiä ehdokkaita.

Viime vuosikymmen lopulla kaavailin vaalitekniistä ratkaisua, joka mahdollistaisi sen, että sisäiset oppositiot, aatteelliset suuntaukset, intressiryhmät tai muut siivet voisivat yhdistää voimansa ja saada myös vaalituloksissa suhteellisen osuutensa kansanedustajan paikoista (esim. Suhonen 1998).

Jotta tämän päivän keskeisimmät yhteiskunnalliset tavoitteet ja aliedustetut ryhmät saisivat kantustaan vastaavan osan eduskunnan paikoista, pitäisi vaalittavan suhteellisuutta laajentaa myös puolueiden tai vaaliliittojen sisäiseen paikkajakoon.

Käytännön ratkaisuksi soveltuisi 60-luvun lopulla esillä ollut kaksiporainen suhteellisuutta toteuttava vaalitapa. Se perustui vaaliliittojen – esimerkiksi kahden puolueen – mahdollisuuteen muodostaa vaalirenkaita. Idea oli se, että vaalipiiriin eduskuntapaikat jaetaan ensin vaalirenkaiden kesken niiden saamien äänimäärien suhteessa. Sen jälkeen renkaan saamat paikat jaettaisiin siinä mukana olleille puolueille suhteellisesti. Hallitus valmisteli tämänäisältöistä esitystä vaalilaiksi vuonna 1969, mutta hanke raukesi presidentti Kekkonen vastustukseen.

Vastaava kaksiporainen suhteellisuus on mahdollista toteuttaa myös siten, että vaaliliiton sisällä ehdokkaat voisivat muodostaa ryhmittymiä – kutsutaan niitä vaikka yhteislistoiksi –, joiden kesken paikat jaetaan suhteellisesti. Yhteislistat saattaisivat perustua esimerkiksi alueellisiin intresseihin, puolueen sisäisiin aatteellisiin suuntauksiin, ajankohtaisiin tavoitteisiin, vähemmistöihin tai vaikkapa ikään ja sukupuoleen.

Nuorilla ehdokkailla voisi olla puolueen sisällä oma yhteislistansa. Tällainen yhteinen esiintymisen ja erottuminen yhdessä sen kanssa, että vaalitapa varmistaa suhteellisen osuuden vallasta, saisi nuoret äänestäjät liikkeelle paremmin kuin perinteiset ”vain mäntti jättää äänestämättä” -tyyppiset kampanjat.

Kokoomuksen Naton kannattajat, SDP:n ydinvoiman vastustajat, keskustan kaupunkiehdokkaat, vihreiden fundamentalistit ja Vasemmistoliiton ympäristöväki voisivat kukin yhdistää voimansa yhteislistoihin, jotka keräisivät ääniä ehkä muistakin puolueista. Ainakin ne herättäisivät keskustelua ja saisivat liikkeelle sellaisia äänestäjiä, joiden olisi nyt aikaisempaa helpompi löytää omaa ajatteluaan vastaava ehdokas ja uskoa hänen mahdollisuuksiinsa.

Kaksiportaisella suhteellisuudella olisi mahdollista korjata myös nykyistä pienten vaalipiirien suhteellisuusvajetta, josta pienet puolueet kärsi-

vät. Ongelmaa on esitetty korjattavaksi vaalipiirejä yhdistämällä. Se parantaisikin suhteellisuutta puolueiden kesken, mutta heikentäisi alueellista edustavuutta. Tämä voitaisiin taata suurvaalipiirien sisäisiä alueita edustavilla yhteislistoilla.

Ajatus kaksiportaisesta suhteellisuudesta tuskin saa kannatusta puolueista. Sehän aiheuttaisi monenlaista häiriötä rauhallisesti soljuvaan politiikan kulkuun. Mielikuva puolueiden yhtenäisyydestä särkyisi lopullisesti, kun niiden sisäiset ryhmät asettaisivat aatteellisesti toisiaan vastaan ja alkaisivat kilpailla vallasta. Eduskuntaryhmien pitäminen kurissa ja järjestyksessä vaikeutuisi entisestään. Vuosisatainen puoluejärjestelmä murentuisi vähitellen, kun ristiriidat kärjistyisivät ja puolueiden välille alkaisi syntyä uudenlaisia ryhmäkuntaisia yhteistyökuvioita. Kaikki tämä sotkisi pahasti myös suurten puolueiden vaalimaa kuvaa eduskuntavaaleista pääministerivaaleina.

KIRJALLISUUS

- AALTO, PAMI: Q-metodologia politiikan tutkimuksessa: Esimerkkinä EU:n pohjoisen ulottuvuuden asi-
antuntijakeskustelu. *Politiikka* 45 (2003): 2, 117–132
- ESKOLA, ANTTI: Sosiologian tutkimusmenetelmät 1. Helsinki: WSOY, 1966
- GRÖNLUND, KIMMO & PALOHEIMO, HEIKKI & WASS, HANNA: Äänestysosallistuminen. Kirjassa: Paloheimo, Heikki (toim.): Vaalit ja demokratia Suomessa. Helsinki: WSOY, 2005
- HERNE, KAISA & SETÄLÄ, MAIJA: Rationaalisen valinnan teorian rakenne ja tieteellisen edistyksen arviointi. *Politiikka* 42 (2000): 3, 180–194
- HIRSCHMAN, ALBERT O.: *Shifting Involvements. Private Interests and Public Action*. Princeton: Princeton University Press, 1982
- KARVONEN, LAURI & PALOHEIMO, HEIKKI: Demokrati-
an näkymiä Suomessa. Kirjassa: Paloheimo, Heikki (toim.): Vaalit ja demokratia Suomessa. Helsinki: WSOY, 2005
- KESTILÄ, ELINA: Onko Suomen puoluekentässä tilaa radikaalioikeistolle? *Yhteiskuntapolitiikka* 70 (2005): 4, 357–374
- MARTIKAINEN, TUOMO & WASS, HANNA: Äänettömät yhtiömiehet. Osallistuminen vuosien 1987 ja 1999 eduskuntavaaleihin. Vaalit 2002: 1. Helsinki: Tilastokeskus, 2002

- METSÄMUURONEN, JARI: Monimuuttujamenetelmien perusteet SPSS-ympäristössä. Helsinki: International Methelp, 2001
- NOUSIAINEN, JAAKKO: Suomen poliittinen järjestelmä. Helsinki: WSOY, 1998
- PALOHEIMO, HEIKKI: (toim.) Vaalit ja demokratia Suomessa. Helsinki: WSOY, 2005
- PALOHEIMO, HEIKKI & REUNANEN, ESA & SUHONEN, PERTTI: Edustuksellisuuden toteutuminen. Kirjassa: Paloheimo, Heikki (toim.): Vaalit ja demokratia Suomessa. Helsinki: WSOY, 2005
- SUHONEN, PERTTI: Arvot ja poliittinen suuntautuminen. Kirjassa: Nousiainen, Jaakko & Wiberg, Matti (toim.): Kansalaiset ja politiikka 1980-luvun Suomessa. Turun yliopiston julkaisu, 57/ Sarja C. 1986. Turku: Turun yliopisto, 1986
- SUHONEN, PERTTI: Suomalaisten arvot ja politiikka. Helsinki: WSOY, 1988
- SUHONEN, PERTTI: Age and Rationality of Voting. In: Wiberg, Matti (ed.): *The Political Life of Institutions*. Helsinki: The Finnish Political Science Association, 1991
- SUHONEN, PERTTI: Lisää suhteellisuutta eduskuntavaaleihin. *Kaleva* 5.10.1998
- VAHERVUO, TOIVO & AHMAVAARA, YRJÖ: Johdatus faktorianalyysiin. Helsinki: WSOY, 1958
- VIRTANEN, MATTI: Erimielisyys on voimaa? *Yhteiskuntapolitiikka* 70 (2005): 4, 355–356.